

مدرسه و انتقال ارزشها

دکتر غلامعلی افروز

برای اینکه مدارس بتوانند به نحو شایسته‌ای عهده دار چنین وظیفه خطیری گردند، باید همواره از حاکمیت "ارزشها" و پایه عبارت دقیق تر نمود کامل "رفتارهای مذهبی" در محیط مدارس و مراکز آموزش عالی اطمینان حاصل کرد.

وقتی از رفتارهای مذهبی سخن می‌گوییم، منظورمان مجموعه باورها، عاداتها، عملکردها و کنشها و واکنشهایی است که نسبتاً پایدار بوده، قابل مشاهده، ارزیابی، اندازه‌گیری

بدون تردید اساسی ترین رسالت کارگزاران جامعه اسلامی پاسداری از دستاوردهای انقلاب اسلامی و حاکمیت بخشیدن به ارزشهای الهی است. در این رهگذر بیشترین مسوولیت متوجه دست اندرکاران نظام آموزشی کشور است. چرا که در هر جامعه مدرسه به عنوان پل انتقال آرمانها و ارزشهای حاکم بر خانواده‌ها مطرح است.

چگونه زمینه ظهور رفتارهای مذهبی را فراهم آوریم؟

مسلمانان خانواده مناسبترین بستر برای ظاهر شدن رفتارهای مذهبی است. خمیرمایه شخصیت کودک در کانون خانواده و با تائید پذیری از نقش الگوهای بزرگسال شکل می‌گیرد، اما همیشه به دلایل عدیده، از جمله عدم امکان تماس مستقیم با همه خانواده‌ها، تعدد و تنوع نگرشهای موجود در بین خانواده‌ها نسبت به مذهب و حاکمیت ارزشهای مذهبی در جامعه، متصف نبودن بعضی از الگوهای بزرگسال خانواده به رفتارهای مذهبی، همان گونه که بیشتر اشاره شد، سوءولیت بیشتری متوجه اولیای متعهد مدرسه می‌گردد. چرا که در محیط مدرسه امکان ارتباط مستقیم و متقابل با کودکان و نوجوانان به مثابه نمایندگان خانواده‌ها کاملاً فراهم است. اینجاست که مدرسه همانند پل رابط و وظیفه انتقال ارزشهای حاکم بر جامعه را به درون خانواده‌ها عهده دار می‌شود.

برای این که مدرسه در این مهم موفق شود و به راستی پیام انقلاب اسلامی را از طریق دانش‌آموزان روانه خانه‌ها سازد، می‌بایست در ارائه ارزشها کاملاً "هوشیارانه و آگاهانه عمل کند و به جای پرداختن به صرف انتقال مجموعه‌ای از اطلاعات شناختی، به رفتارها و ایجاد تغییرات مطلوب در رفتارها بپردازد و این مقدر نخواهد شد مگر اینکه با سرمایه‌ای از مهر و محبت به بعد احساسی بازخوردها توجه خاص مبذول گردد.

عوامل مؤثر در انتقال ارزشهای اسلامی کدامند؟

و پیش‌بینی باشد. به دیگر سخن شایسته‌ترین است که به جای بحث حاکمیت "دین" در مدرسه به دنبال فراوانی رفتارهای مذهبی (باورهای مذهبی، نماز، روزه، حجاب، تعظیم و تکریم شعائر مذهبی، احساس مسوءولیت‌پذیری و...) در مراکز آموزشی باشیم.

رفتارهای مذهبی چگونه تبلور می‌یابند؟

به طور کلی آمیزه‌ای از شناخت و احساس مذهبی می‌تواند منجر به برخورداری از یک بازخورد یا بینش مذهبی شود و چگونگی بازخورد مذهبی زمینه ظهور رفتارهای مذهبی را فراهم می‌آورد.

انسان از آغاز حیات به تدریج نسبت به همه آنچه که در حوزه ذهنی او قرار می‌گیرد شناخت پیدا می‌کند و نسبت به هر پدیده‌ای که با آن آشنا می‌شود احساس خاصی می‌یابد. بدیهی است نحوه شناخت مانسبت به پدیده‌های مختلف جهان متاثر از عوامل متعددی از قبیل ویژگیهای زیستی، توانمندیها، هوشمندی و قدرت استدلال، انگیزش و گرایشهای عاطفی، روابط خانوادگی، تبار اقتصادی و اجتماعی و شرایط محیطی و جغرافیایی است، اما هر شناختی که ما نسبت به هر رفتار و پدیده‌ای پیدا می‌کنیم متضمن یک احساس خوشایند و یا ناخوشایند است. آنگاه که شناخت ما از یک پدیده با احساس خوشایند عین می‌گردد، در ما بازخورد مثبت و آمادگی پدیدار شدن رفتار دلخواهی را فراهم می‌آورد.

وجود دارد (تفاوت درون فردی).

درفرآیند یادگیری وانتقال پیامهای آموزشی و تربیتی توجه به اصل تفاوتهای فردی مهمترین مسأله است. درجریان یادگیری وانتقال مفاهیم وپیامهای مختلف در نظر گرفتن شرایط زیستی، رشد جسمانی، ویژگیهای حسی و حرکتی، قدرت کلامی، توان ذهنی و ظرفیت عاطفی، مهارت اجتماعی فراگیران و پیش از همه توجه به چگونگی نگرش آنها نسبت به موضوع پیام، انگیزه و رغبت ایشان در فراگیری و دریافت آن، فوق العاده مهم و تعیین کننده است. چه بسا بسیاری از کودکان ونوجوانان علی رغم برخورداری از جسمی سالم وتوان هوشی بالاتراز متوسط، صرفاً " به دلیل نگرش ناخوشایند نسبت به مسأله یادگیری وفقر انگیزشسی دچار بی اشتیاهی درسی شده، نمی توانند به کونهای که بایسته وشایسته است استعدادهای بالقوه خودشان را به فعل برسانند. درواقع بررسیهای انجام شده پیرامون افت تحصیلی دانش آموزان حاکی از آن است که ویژگیهای عاطفی وشرايط

همواره در انتقال مؤثر یک پیام عوامل متعددی دخیلند که توجه به این عوامل ایفای رسالت خطیر مدیران و مربیان مدارس را آسان می نماید. دراینجا سعی می شود به اختصار به هریک از این عوامل اشاره گردد.

۱ - ویژگیهای پیام گیرندگان

امروزه تفاوتهای فردی به عنوان اولین و مهمترین اصل در روان شناسی و تعلیم و تربیت مورد توجه است. همه انسانها باهم تفاوت دارند. خداوند هر فردی را با ویژگیهای منحصر به فرد خودش می آفریند: لَقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا " (محققاً " شما را گوناگون آفریدیم). حتی دوقلوهای یکسان نیز به کونهای در خصیصه های زیستی و روانی متفاوتند^۲. نه تنها انسانها همه با هم از جهات جسمی، ذهنی، عاطفی، روانی و اجتماعی تفاوت دارند (تفاوت بین فردی)، در بین استعدادها، تواناییها، رغبتها و علائق یک فرد هم نسبت به پدیده های مختلف تفاوت

انگیزشی نقش بسیار مهمی در پیشرفت یا عدم پیشرفت تحصیلی دارد. لذا در برقراری هرگونه ارتباط و انتقال پیامی، بطور مستقیم و غیرمستقیم، در نظر گرفتن ویژگیهای عمومی و وضعیت عاطفی و انگیزشی مخاطبان اهمیت بسزایی دارد. به همین جهت از جمله وظایف خطیر مربیان، مبلغان و انتقال دهندگان پیامهای آموزشی، تربیتی و ارزشی ایجاد آمادگی روانی و نگرش مثبت نسبت به موضوع مورد نظر در مخاطبین است. بدیهی است این امر مستلزم برنامه ریزی جامع و دراز مدت و پرهیز از ساده اندیشی، شتاب زدگی و قضاوت‌های عجولانه است.

۲- شرایط و موقعیت انتقال پیام

در نظر گرفتن شرایط و موقعیت زمانی، مکانی، روانی و اجتماعی به هنگام انتقال پیام از اهمیت بسزایی برخوردار است. به دیگر سخن از یک مربی یا مبلغ مجرب و اندیشمند انتظار می رود در انتقال پیام با توجه به شرایط خاصی که مخاطبین در آن قرار دارند سخن بگوید و از به هرز رفتن انرژی روانی خود پیشگیری کند. فی المثل در شرایطی از قبیل، سرد بودن کلاس درس و یا حیاط مدرسه، گرمای فوق العاده زیاد کلاس، سروصدای زیاد، فقدان نور کافی در کلاس، نامناسب بودن میز و نیمکت یا صندلی بچه‌ها، حاکم بودن ترس و اضطراب و شرایط روانی ناخوشایند در فضای کلاس و مدرسه، مربی در انتقال پیام خود حداقل تاثر گذاری را خواهد داشت.

۳- خوشایندی یا ناخوشایندی موضوع پیام

انسان فطرتاً "کنجاو و حقیقت جو و دوستدار زیباییها و به دنبال خوشایندیها و ارضای نیازهاست! آنگاه که قالب و محتوای پیام در هاله‌ای از زیبایی و نیکویی با جلوه، شکوه و اهمیت ارائه شود و بتواند پاسخی برای نیازهای ذهنی و روانی مخاطبین باشد، بیشترین تاثر را به همراه خواهد داشت. بدیهی است برخوردار از اطلاعات جامع، بینش عمیق و سلیقه نیکو در انتخاب موضوع یا محتوای پیام به گونه‌ای که متناسب با آمادگی روانی و توان ذهنی و نیازهای اساسی مخاطبان باشد، امری است کاملاً "ضروری".

۴- روشهای انتقال پیام

مجهز بودن به مؤثرترین روشها در انتقال پیامها و تبیین ارزشها، از مهمترین موضوعات روان شناسی تربیتی و ابزارهای روان شناسی اجتماعی است. قرآن کریم در اتخاذ روشهای مناسب برای ابلاغ پیامها و ایفای رسالتهای اساسی ترین توصیه ها را دربر دارد.

برخورداری از چهره‌ای متبسم و مضمم و لسانی لبین و ملایم، پرهیز از تهدید و تحقیر و لحن آمرانه و پرخاشکرانه در انتقال پیامها و تبیین رسالتهای از توصیه های الهی و سنت اولیای حق است. بدون شک از مؤثرترین روشهای تربیتی، روش الکویی و القای پیام به صورت غیر مستقیم است. در روش الکویی و غیر مستقیم مخاطبان خود فرصت می‌یابند که با انکیزه و تمایل قلبی به موضوع مورد نظر توجه کنند و بدون کمترین فشار ذهنی و روانی پذیرای پیام شوند.

۵- ویژگیهای شخصی و شخصیتی مربیان و پیام دهندگان

اصولا " کودکان و نوجوانان، بلکه همه بزرگسالان نیز به شخصیت الگوهای محبوب رفتاری بیشترین توجه را داشته، کنجگاوانسه رفتار آنها را مد نظر قرار می دهند. مسلما" کوچکترها و بزرگترها بیشترین تأثیر پذیری را از الگوهای محبوب دارند و با ایشان همانندسازی می کنند. مخاطبان ما از هر قشری و در هر سنی که باشند، کمترین میزان تحصیلات، درجه ایمان و تعهد، نیت باطنی، تبار اقتصادی و اجتماعی ما توجه دارند، آنچه که آنها را بیشتر متأثر می سازد و میزان تأثیر پذیری آنها را افزایش می دهد چهره کشاده و متبسم و درعین حال مضمم و ثبات شخصیتی و مهارت ما در امر انتقال پیام است. چرا که تبسم، چهره شاد و مهر و محبت معلم و مربی نیاز عاطفی فراگیران را تأمین نموده، ثبات شخصیت، استواری

نیز هست، عهده‌دار تدریس دروس دینی و قرآن شود. در این شرایط است که می‌توان انتظار تبلور رفتارهای مذهبی را در میان کودکان و نوجوانان داشت. توجه به این مهم در مقاطع مختلف تحصیلی، بخصوص در مقطع دبستان اهمیت خاصی دارد.

بنابراین می‌توان چکیده این مکتوب را در یک جمله خلاصه نمود و آن این که با یک دید واقع بینانه و با اعتقاد راسخ به تعالیم اسلامی، برای حاکمیت دین در مدرسه می‌بایست بیشترین بهارا به‌گزینش بهترین و شایسته‌ترین الگوها که وجودشان مزین به باورهای عمیق دینی و رفتارهای مذهبی است، داد. مربیان و معلمان مدارس باید از آن چنان شخصیت مطلوبی برخوردار باشند که کودکان و نوجوانان با حسرت و آرزو و باهمه میل و اشتیاق با آنان همانند سازی کنند و بیشترین تأثیر پذیری را از ایشان داشته باشند.

اراده، مصمم و منطقی بودن و سرانجام اعتماد به نفس را در آنان تقویت می‌کند. پس اگر ما بیل هستیم مخاطبین ما باهمه وجود به پیام و کلام ما گوش جان بسپارند، می‌بایست یاد بگیریم که از ثبات عاطفی و منطقی برخوردار باشیم و با تسلط و مهارت قابل توجه و با زبانی لین و آرام با آنان ارتباط برقرار کنیم.

بنابراین زمانی که گیرندگان پیام از سلامت عمومی، بهداشت روانی، نگرش مثبت و انگیزه قوی برخوردار باشند، شرایط انتقال پیام یادگیری کاملاً مطلوب باشد، موضوع پیام برای مخاطبین تازگی، کبرایی و جذابیت خاصی داشته باشد و سرانجام پیام دهندگان (مربیان) از نظر پیام گیرندگان (دانش آموزان) از شخصیتی عاطفی - منطقی برخوردار بوده، به تناسب ویژگیهای دانش آموزان و موضوع پیام از مناسبترین و مؤثرترین روشها و شیوهها بهره‌گیری می‌توانیم شاهد یادگیری مؤثر و تبلور رفتارهای مطلوب و انتقال ارزشها باشیم.

از آنجا که مؤثرترین یادگیریها، یادگیری مشاهده‌ای و الگویی است، می‌بایست در ارتباط با انتقال ارزشها و حاکمیت رفتارهای مذهبی در مدارس بیشترین توجه را به شخصیت مربی با انتقال دهنده ارزشها مبذول داشت. لذا مربیان و معلمان مدارس باید از میان هوشمندترین، موفق ترین و خوش اخلاق ترین یاران انقلاب انتخاب شوند.

با اذعان به این حقیقت که کودکان و نوجوانان طالب همانند سازی با مربیانی هستند که در عین منطقی بودن، کاملاً عاطفی بوده، از ثبات شخصیتی برخوردار باشند، شایسته است در مدارس، محبوبترین معلمان در نزد دانش آموزان که همانا خوش اخلاق ترین و منطقی ترین آنان

باورهایها:

۱- سوره نور، آیه ۱۴

۲- قرآن کریم در سوره فامت اشاره‌ای نکویی به تفاوت‌های فردی دارد. آنجا که می‌فرماید ولا اقسام به يوم الغیبه ولا انقسم بالنفس اللوامة، ایحسب الانسان ان لن یجمع عظامه، بلی فادرین علی ان نسوی بئان و... قسم به فامت و قسم به نفس ملائکه. آیا انسان می‌بپردازد پس از مرگش نمی‌توانم استخوانهای بوسیده‌اش را جمع کنیم؟ بلکه ما قادریم که سرانگشتان هر فردی را هم مشخص نماییم.

توضیح: حدود یک صدسال پیش یک زیست شناس انگلیسی بسیار تحقیقات مستمر خود این حقیقت را آشکار ساخت که فرزند آدمی به هنگام تولد دارای علائم خاصی در سرانگشتان خود است (خطوط نیم دایره و موازی مختلف و...) که این نشانه‌ها با خطوط تابان عمر تعیین می‌کنند و در روی کره زمین نمی‌توان فرد دیگری را یافت که سرانگشتان مشابه داشته باشد. از این رو از همان زمان، توجه به اثر انگشت برای تشخیص هویت افراد مداول گردید.

۳- سوره گوهی، رساله بابان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی.